

Ilmastokriisi sukupolvikokemuksena?

Perjantaina 27.9.2019 miljoonat huolestuneet kansalaiset ympäri maailmaa kokoontuivat ilmastolakkoon vaatiakseen poliittisilta päätöksentekijöiltä käytännön tekoja ilmastokriisin pysäyttämiseksi. Ilmastolakon eturintamassa kulkivat koululaiset ja opiskelijat. Kenties tästä johdun ilmastolakkolaisten viesti ei vaikuta suuntautuvan ainoastaan vallassa olevalle eliitille, vaan laajemmin niille vanhemmille sukupolville, joiden tarpeiden sekä kulutustottumusten pohjalle nykyinen fossiilitalous on järjestelmänä rakentunut. Kysymys sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta vaikuttaakin nousseen keskeiseksi ristiriitaisuudeksi ilmastolakkoa koskevassa julkisessa keskustelussa, vaikka kysymys ilmastokriisin torjumiseen liittyvästä taakanjaosta ja vastuunkannosta onkin eittämättä monisyisempi.

Ilmastomuutos ja siihen liittyvä kriisikokemus lienee joka tapauksessa jo nyt muodostunut laajalti yhden sukupolven jakamaksi avainkokemukseksi (vrt. Mannheim 1952 [1928], 297, 303–304). Kaikki ikäkohortin jäsenet eivät luonnollisesti jaa samaa käsitystä avainkokemuksen taustoista tai vakavuudesta. Kyse on pikemminkin siitä, että sukupolvi tulee ylipäätään sidotuksi tiettyyn avainkokemuksen taustalla vaikuttavaan yhteiskunnalliseen ongelmaan tai konkreettiseen tapahtumaan, joka koetaan historiallisesti ainutlaatuisena ja vähintään vaikeasti ohitettavana kysymyksenä.

Samalla on syytä varoa, ettei sukupolven käsitettä ymmärretä liian totalisoivana. Se peittää helposti alleen tietyn ikäkohortin moniäänisyyden ja sisäiset erot, varsinkin ilmaston lämpenemisen kaltaisen globaalisti vaikuttavan ilmiön kohdalla. Sukupolvi onkin omanlaisensa kuviteltu yhteisö siinä missä luokka tai kansakuntakin (McCourt 2012).

Sukupolviteorian klassikkona pidetty Karl Mannheim (1952 [1928], 303–304) mainitsee esimerkiksi Napoleonin sotien ajanjakson yhtä sukupolvea laajasti Euroopassa yhdistäneenä kokemuksena. Jaetun kärsimyksen ja utopioiden romahtamisen lisäksi sukupolviyhteys voi rakentua myös empansipatoristen kokemusten varaan, kuten 1960-luvun lopun nuorten poliittiseen ja yhteiskunnalliseen vapautumiseen suuntautunut liikehdintä osoittaa. 1960–70 lukujen taitteen nuorten avainkokemus on siinä mielessä sisäisesti jännitteinen, että siinä kollektiivisten ideologioiden varaan rakentunut poliittisen toiminnan tyylit haastettiin yksilöllähtöisen vapautumisen nimissä.

Kolmas poikkirajallisen sukupolvikokemuksen muoto rakentuu kenties eksistentiaalisten, eli ihmiskunnan tai laajalti yhteisöjen olemassaoloa koskevien turvattomuuskokemusten ympärille. Tähän kategoriaan kuuluu myös nykyinen ilmastokriisin ympärille potentiaalisesti kietoutuva sukupolvikokemus. Vastaavanlainen turvattomuuden tunteen leimaama eksistentiaalinen sukupolvikokemus koettiin kenties edellisen kerran kylmän sodan vuosina, kun kansalaiset valtasivat joukoittain läntisen Euroopan ja Yhdysvaltojen kadut ydinaseiden vastaisissa mielenosoituksissa (Wittner 2009, 149–150).

Vaikka ydinasodan uhka ei ole hävinnyt maailmasta – pikemminkin trendi on päinvastainen (ks. Bulletin of the Atomic Scientists 2019) – vaikuttaa nyt kouluja sekä opintojaan käyvän

ikäluokan ”sukupolvihuoli” liittyvän nimenomaan planeetalliseen selviytymiseen ja ilmastonmuutoksen torjuntaan. Samalla on syytä muistaa, että huoli ilmastonmuutoksesta on myös laajalti ylisukupolvisesti jaettu kokemus. Samaa voidaan sanoa edellä mainitusta ydinsodan uhkan kokemuksesta. Esimerkiksi Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan vuotuisessa kyselyssä ilmastonmuutos oli merkittävin kansalaisten jakama turvallisuudentunteeseen vaikuttava uhkatekijä koko vastausjoukolla (89 prosenttia vastaajista) (MTS 2018). Ehkä onkin niin, että globaalit tai planeetalliset mittasuhteet saavuttavat uhkakokemukset voivat samalla olla vahvasti ylisukupolvisesti jaettuja, menettämättä kuitenkaan yhden sukupolven yhteen kietovaa avainkokemuksen voimaa.

1990-luvun lopulla alkoi myös kiihtyä globalisaation ja vapaakaupan vastainen liikehdintä, joka on nostanut päätään etenkin talouskriisien yhteydessä. Globaalia oikeudenmukaisuutta ja kollektiivista toimintaa peräänkuuluttavista WTO:n protesteista (Wood 2012) voidaan nähdä jatkumo Occupy-liikkeen mielenilmaisuihin. Koska mielenilmaisut olivat pääosin keskittyneitä länsimaihin ja kehystetty poliittisesti vasemmistolaisiksi (ks. esim. Hayduk 2012; Rowe ja Carroll 2014), on epävarmaa voidaanko ne kuvata yhtä laajasti jaettuina, nimenomaan eksistentiaalisina kokemuksina ilmastokriisin kokemuksen tapaan. Occupy-liikkeelle ei myöskään koskaan profiloitunut – tarkoituksellisesti – selvää johtajaa, mitä voidaan pitää yhtä lailla liikkeen voimana ja heikkoutena. Olisi silti mielenkiintoista pohtia ovatko aiemmat kollektiiviseen toimintaan kutsuneet mielenilmaisut nykyisen ilmastolakon innoittajia – osa tematiikasta on ainakin jaettua, sillä ilmastokriisi nostaa globaalien oikeudenmukaisuuden jälleen keskiöön (Vaha 2018).

Vaikka ilmaston lämpeneminen onkin uhkakuvana ylisukupolvisesti jaettu – samoin kuin ydinsodan uhka 1980-luvulla – ei tämä vaikuta poistavan ongelmaan liittyvää jännitettä sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta. Kysymys on myös siitä, kuka tai mikä edustaa ”sukupolven ääntä” ja mitä tämä ääni sanoo: osa ilmastolakoon osallistuneista nuorista on kokenut oikeudekseen nostaa nimenomaan fossiilitalouden polkuriippuvuuksia tuottaneet sukupolvet yhteiskunnallisen vastuun valokeilaan. Ilmastokriisin vaikutus heijastuu myös pedagogiseksi haasteeksi – perinteistä kasvatusajatteluakin on uudistettava (Värri 2018).

* * *

Politiikan tutkimuksen näkökulmasta on erityisen mielenkiintoista tutkia ja pohtia, mikälaista poliittista toimijuutta, ristiriitautottuvuuksia ja valtakamppailuja edellä mainitun kaltaiset sukupolvikokemukset tuottavat. Petri Koikkalainen käsittelee artikkelissaan Mau-no Koiviston lyhyeksi jääneen tieteellisen uran vaikutusta hänen poliittiseen ajatteluun. Koiviston edustaman ikäluokan sukupolvikokemus kietoutuu eittämättä toisen maailmansodan tapahtumien ympärille. Suurten yhteiskunnallisten murrosten kausi läikkyi yhteiskunnan perusrakenteisiin kohdistuvana ideologisen taisteluna pitkälle 1940- ja 50-lukujen yli. Luokkakäsytymyksen ympärille rakentunut poliittinen konflikti oli otettavissa haltuun tutkimuksen keinoin. Koivistolle haltuunoton tapahtumapaikkana oli satama ja sen maskuliininen toimintaympäristö.

Ilmastokriisin ”haltuunottoaika” on sen sijaan huomattavasti Koiviston tutkimuskohteenä toiminutta satamayhteisöä sotkuisempi. Ilmaston lämpenemistä ja sen seurausten torjuntaa

ei voida enää hahmottaa ainoastaan teknis-rationaalisesti hallittavana luonnonprosessina sekä teknologisenä dilemmana. Sen lisäksi ilmastopolitiikassa tulee ottaa huomioon myös väistämättömältä vaikuttava tarve sopeutua nykyistäkin vakavampien sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymysten ja yllirajaisten poliittisten konfliktien tuottamaan paineeseen. (Ks. esim. Vadén 2019.)

Koikkalaisen artikkelista nousee esiin myös huomio tieteen ja politiikan läheisestä vuorovaikutuksesta – teema, joka eittämättä on myös ilmaston lämpenemistä koskevan yhteiskunnallisen debatin ytimessä. Tasavallan presidentiksi asti edenneen Koiviston uralla yhteys näkyi aikakauden sosiologisen tutkimuksen trendeistä omaksuttuna ongelmanratkaisulähtöisyytenä sekä rationalisoivana empirisminä. Koivisto oli mukana siinä aallossa, jonka kautta sosiologias-ta nousi merkittävä yhteiskuntapoliittinen tekijä, mikä esimerkiksi Suomessa näkyi selvästi niin hyvinvointivaltioprojektin kuin kokonaisuunpuolituksen kaltaisten mallienkin taustalla.

Tieteen ja politiikan välinen kohtalonyhteys on sisäänrakennettu myös ilmastohuolen sukupolven eräänlaiseksi symboliseksi äänitorveksi nousseen Greta Thunbergin sanomassa: kuunnelkaa ilmastotieteen tuloksia ja toimikaa sen mukaisesti. Mutta toisin kuin 1960-luvun teollisuussosiologioiden rationalisointipyrkimyksiensä kohdalla, ilmastokriisin yhteydessä kuilu tieteen tulosten ja poliittisen toiminnan välillä on merkittävästi suurempi. Yhteiskuntien sisäistä järjestystä, osallisuutta sekä jaettua hyvinvointia tavoitteleva lähtöasetelma ei kohtaa ”hallittavuudessaan” ilmaston lämpenemisen yhteydestä hahmottuvia globaalien oikeudenmukaisuuden kysymyksiä sekä fossiilikapitalismin kaltaisten systeemien monimutkaisuutta.

Kriitikot ja väheksyjät vaikuttavat toisinaan näkevän Thunbergissa vain tämän eetoksen, jolloin huomio harhautuu helposti itse asiasta toimijan persoonaan. Kollektiivisen toiminnan sijaan debatti yksilöidään – joka edelleen henkilökohtaistetaan. Thunbergin sanoma otetaan tällöin vastaan joko suoran väheksyvästi tai laskelmoituna – manipuloivana – sukupolvien välistä ristiriita-ulottuvuutta hyödyntävänä kampanjointina. Paradoksaalisesti tämän kaltaiset huomiot lähinnä vain syventävät koettua sukupolvien välistä kuilua (ks. esim. Lehtinen 2019).

Nähtäväksi jää, nouseeko Thunbergin YK-puhe ilmastohuolen sukupolvikokemuksen retoriseksi kiinnekeksi, johon koulukirjoissa ja popularisoidussa historiankirjoituksessa viitataan vielä vuosikymmenten päästä. Näin ainakin spekuloidaan jo mediassa, mikä edelleen korostaa juuri Thunbergin persoonaa (Valkama ja Peuhkuri 2019). Joka tapauksessa Thunbergin puheessa oli eetoksen lisäksi myös runsaasti paatosta ja logosta (ks. esim. Flanagan 2019). ”Ahneille sukupolville”, markkinatoimijoille ja vallassa oleville päättäjille puheessa osoitettua retorista ”how dare you?” kysymystä seurasi välitön muistutus ilmastotieteen tulosten mukaisen toiminnan välttämättömyydestä. Tästä huolimatta fokus palaa liiankin pian takaisin Thunbergin henkilöön ja spekulointiin siitä missä määrin Thunbergin puhe oli ”suunniteltu” tai ”aidosti” hänen oman- sa (ks. Valkama ja Peuhkuri 2019.). Vaikka Thunberg korostaa kollektiivisen toiminnan tarvetta, huomio palautuu hänen henkilöönsä – lapseen tai nuoreen.

* * *

On ollut mielenkiintoista huomata, kuinka Thunberg voidaan esittää myös epäpoliittisena toimijana, eräänlaisena tunnistamaansa ongelmaa kohti päämäärätietoisesti pyrkivänä yrittäjätyyppinä (ks. Siilasmaa 2019). Vaikka näin esitetty kuva pyrkiikin positiiviseen vaikutelmaan, unohtuu siinä Thunbergin hahmoon perustavalla tavalla liittyvä poliittinen toimijuus sekä sen

taustalla vaikuttavat yhteiskunnalliset jännitteet, jotka eivät ole ratkaistavissa ilman syvällistä pohdintaa yhteiskuntajärjestyksen sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tulevaisuudesta resurssiniukkuuden maailmassa.

Tässä olisikin kenties yksi Thunbergin sanomaan sisältyvä ulottuvuus, joka ansaitsisi tulla kriittisesti tarkastelluksi politologisesta näkökulmasta: riittääkö sukupolvikokemuksen varaan rakentuva konfliktiasetelma havainnollistamaan niitä globaalin eriarvoisuuden tuottamia kipupisteitä, jotka ovat vaikutuksiltaan väistämättä ylisukupolvisia sekä toisaalta myös muihin sosiaalisiin hierarkioihin linkittyviä (globaali eriarvoisuus, luokkarakenteet jne.). Mikä on henkilökohtaisuuden ja kollektiivisuuden ristiriita, kun tarkastelemme näitä muutosliikkeitä?

Toinen keskeinen kysymys liittyy siihen, miten ja minkälainen poliittinen toiminta ja toimijuus on mahdollista ilmaston lämpenemiseen liittyvien sopeustoimien edetessä. Vastauksen siemeniä tähänkin kysymykseen tarjoaa Katja Mäkinen, joka tarkastelee etnografisessa tutkimuksessaan Euroopan unionin osallistavan hallinnan hankkeiden puitteissa esiintyneitä käsitteitä poliittisesta osallistumisesta ja sen arvosta. Mäkisen tutkimuksesta nousee hyvin esiin, kuinka osallistavan hallinnan hankkeet pelkistyvät yleistä tavoitteistaan huolimatta helposti pinnallisemmaksi hallinnallisuudeksi, jossa osallistujat pikemminkin samaistetaan auktoriteettiasemasta käsin annettaviin poliittisen toimijuuden muotteihin sen sijaan, että osallistumista leimaisi jaetusta julkisesta tilasta nouseva kansalaislähtöinen poliittinen toiminta ja sen mahdollistama aito muutos.

Mäkisen kenttätöön aikana haastattelemat osallistujat korostivatkin hankkeen ympärille rakentuneita osallistumiskokemuksia ennen kaikkea yksilölähtöisten elämäkokemusten näkökulmasta. Tapa, jolla yhteiskunnallista osallistumista arvioidaan lähtökohtaisesti yksilötason sosiaalisen pääoman kertymisen näkökulmasta, kertoo kenties jotain myös niistä rajoituksista, mitä ilmaston lämpenemiseen sopeutumisen vaatima kollektiivinen toimijuus tulee todennäköisesti kohtaamaan. Huonosti johdetut tai resursoidut osallistamiseen tähtäävät julkisen hallinnon projektit voivat myös johtaa osallistujien vieraantumiseen siitä poliittisesta prosessista, johon heidät oli tarkoitus nimenomaisesti osallistaa (Farrelly 2015; Stark ja Taylor 2014).

* * *

Myös Siina Raskullan keskustelua-teksti tekoölyajan etiikasta kiinnittyy aikakautemme merkittäviin teknologisiin riskikuvastoihin. Suomen tähdätessä tekoölyn edelläkävijäksi tekoölyn roolin odotetaan kasvavan yhteiskunnassa ja hallinnossa. Tällöin on entistä keskeisempää ottaa tekoölyn eettiset ulottuvuudet huomioon. Toimenpideohjelmien dokumentaation perusteella tekoölyn etiikka on yksilön autonomiaa korostavaa, mutta samaan aikaan lähtökohtaisesti Suomen kilpailukykyä tukevaa. Raskulla osoittaa, että Suomen uusi tekoölyohjelma on siis sekini alisteinen kansataloudellisille tavoitteille, uuden Nokian etsinnälle.

Kirja-arvioissa liikutaan myös osittain kriisitunnelmissa, kun Johannes Lehtinen arvioi Antti Ronkaisen ja Juri Mykkäsen toimittaman teoksen *Vapiseva Eurooppa – mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta?* (2019: Vastapaino). Arviossaan Lehtinen hahmottelee teoksen kokonaisuutena monesti ansiokkaita puheenvuoroja, jotka eivät kuitenkaan vastaa täysin tyydyttävästi kirjan nimessä asetettuun kysymykseen. Teoksen ilmeisenä vahvuutena on Lehtisen mukaan moniäänisyys ja erilaisten näkökulmien sekä aihealueiden esittely liittyen Euroopan ja EU:n

tulevaisuuden kohtalonkysymyksiin. Jää siis jokseenkin epäselväksi, onko Euroopalla kollektiivisena toimijana kykyä tarttua näihin kysymyksiin, joista yksi on juuri ilmastokriisi.

Risto Niemikari puolestaan arvioi pitkään odotettua Stephen Toulminin alun perin jo vuonna 1958 julkaistun teoksen suomennosta *Argumentit: Luonne ja käyttö* (2015: niin & näin, Euroopalaisten filosofian seura). Toulminin teos on viiden esseiden kokoelma, joka edustaa niin sanottua uuden retoriikan koulukuntaa. Teos teki myös tahattomasti tunnetuksi sittemmin vakiintuneen kirjailijan nimeä kantava argumentaation mallirakenteen. Niemikari arvioi Toulminin teoksen soveltuvan hyvin esimerkiksi argumentaatioteorian oppikirjojen oheen, sillä sen avulla voi rakentaa siltaa perinteisen logiikan ja nykymuotoisen argumentaatioanalyysin – myös retoriikan – välille. Vaikkei teos itsessään välttämättä sovellukaan oppikirjaksi, vuosikymmeniä maailmalla luettuna se ansaitsee viimein esitysasun myös suomeksi.

TAPIO JUNTUNEN, MIKKO POUTANEN JA MIKKO LAHTINEN

LÄHTEET

- Bulletin of the Atomic Scientists. 2019. A new abnormal: It is still two minutes to midnight. January 24, 2019. <https://thebulletin.org/doomsday-clock/current-time/#full-statement>. Viitattu 27.9.2019.
- Farrelly, Michael. 2015. *Discourse and democracy: Critical analysis of the language of government*. New York: Routledge.
- Flanagan, Richard. 2019. Greta Thunberg's 495-word UN speech points us to a future of hope – or despair. *The Guardian*, 25.9.2019.
- Hayduk, Ron. 2012. Global Justice and OWS: Movement Connections. *Socialism and Democracy* 26(2): 43–50.
- Lahtinen, Lasse. 2019. Ilmastosodan söpö uhri. Kolumni, *Iltalehti*. 25.8.2019.
- Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. 2018. Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia, marraskuu 2018. Helsinki: MTS. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161179/PLM_MTS_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 27.9.2019.
- Mannheim, Karl. 1952 [1928]. The Problem of Generations. Teoksessa Karl Mannheim: *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge, 276–320.
- McCourt, David. 2012. The “Problem of Generations” Revisited: Karl Mannheim and the Sociology of Knowledge in International Relations. Teoksessa Brent J. Steele ja Jonathan M. Acuff (toim.): *Theory and Application of the “Generation” in International Relations and Politics*. New York: Palgrave Macmillan, 47–70.
- Rowe, James K. ja Carroll, Myles. 2014. Reform or Radicalism: Left Social Movements from the Battle of Seattle to Occupy Wall Street. *New Political Science* 36(2): 149–171.
- Siilasmaa, Risto. 2019. Greta is an entrepreneur [...]. Twitter (@rsiilasmaa). 24.9.2019. <https://twitter.com/rsiilasmaa/status/1176444642977603585>. Viitattu 30.9.2019.

-
- Stark, Alastair ja Taylor, Monique. 2014. Citizen participation, community resilience and crisis-management policy. *Australian Journal of Political Science* 49(2): 300–315.
- Vadén, Tere. 2019. Miten rationaalista on ajatella, että suomalaisen elinkeinoelämän kilpailukykyä ei pidä heikentää ilmastonmuutostoimilla? Blogikirjoitus, wiseproject.fi. <https://wiseproject.fi/miten-rationaalista-on-ajatella-etta-suomalaisen-elinkeinoelaman-kilpailukyky-ei-pida-heikentaa-ilmastonmuutostoimilla/>. Viitattu 27.9.2019.
- Vaha, Milla Emilia. 2018. Sanoista teoksi: Ilmastokriisi ja Suomen globaali vastuu. *Politiikasta.fi*, 25.9.2019. <https://politiikasta.fi/sanoista-teoiksi-ilmastokriisi-ja-suomen-globaali-vastuu/>. Viitattu 27.9.2019.
- Valkama, Vanessa ja Peuhkuri, Lea. 2019. Onko Greta Thunberg nykyajan Martin Luther King? – Professori arvioi, miten Thunbergin puhe YK:n ilmastohuippukokouksessa onnistui. *Satakunnan kansa*, 24.9.2019. <https://www.satakunnankansa.fi/a/fe760cb0-1ec4-446f-bda0-6b3ffda53d41>. Viitattu 27.9.2019.
- Värri, Veli-Matti. 2018. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Wittner, Lawrence S. 2009. *Confronting the Bomb: A Short History of the World Nuclear Disarmament Movement*. Stanford: Stanford University Press.
- Wood, Lesley J. 2012. *Direct Action, Deliberation, and Diffusion: Collective Action after the WTO Protests in Seattle*. Cambridge: Cambridge University Press.